

**Integrert yrkes- og språkopplæring
for minoritetsspråklige kvinner,
- med fokus på et fremtidig yrke i
helsesektoren :
et samarbeidsprosjekt mellom
Høgskolen i Østfold, Fredrikstad kommune og Aetat
- i regi av Bruker- og kompetansesenteret**

Gunvor Bakka

”Arbeidslivet er en av de viktigste arenaene for å bli en del av fellesskapet.
Diskriminering i arbeidslivet er et samfunnsproblem – ikke minst fordi
samfunnet trenger de ressursene som ligger i den menneskelige arbeidskraft.
Mangfold kan heve kompetansenivået og stimulere utviklingen i virksomheten,
og lønner seg derfor for arbeidsgivere” (Handlingsplan mot rasisme og
diskriminering, 2002-2006:18).

**Høgskolen i Østfold
Arbeidsrapport 2004:1**

Online-versjon (pdf)

Utgivelsessted: Halden

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Høgskolen i Østfold har en godkjenningsordning for publikasjoner som skal gis ut i Høgskolens Rapport- og Arbeidsrapportserier.

Høgskolen i Østfold. Arbeidsrapport 2004:1

© Forfatteren/Høgskolen i Østfold

ISBN: 82-7825-131-2

ISSN: 1503-6677

Forord

Jeg vil nytte anledningen til å takke deltakerne i prosjektgruppen og gruppens ressurspersoner for et godt tverrfaglig samarbeid. Vi representerer to statlige og tre kommunale etater som sammen har utformet og gjennomført prosjektet. En takk også til de av våre kolleger som har tatt på seg merarbeid i forbindelse med yrkes- og språkopplæringen.

Ved henvendelse til ulike arbeidsplasser innen Pleie og omsorg i Fredrikstad kommune, har virksomhets- og avdelingsledere vært positive til prosjektet. Alle forespurte arbeidssteder har tilbudt kursdeltakere praksisplasser, sommerjobb og ved kursavslutning ansettelse med lønnstilskudd fra Aetat.

Opplæringen i utførelse av pleie- og omsorgsoppgaver har i stor grad falt på pleiepersonalet ved de avdelingene hvor deltakerne har hatt praksis. Uten de ansatte sin veiledning, ville det ikke latt seg gjøre å gjennomføre kurset. Fagpersoner i kommunen og lærere ved høyskolen har medvirket til at det har vært mulig å gi undervisning i relevante helse- og sosialfaglige emner. De har videre bidratt med evaluering av deltakerne underveis og ved slutten av opplæringen. Frivillige leksehjelpere har muliggjort individuell tilrettelegging og oppfølging av norskundervisningen.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke kvinnene som har deltatt på kurset.

Opplæringen har vært gjennomført med innsatsvilje, læreevne og mye humor. Alle kursdeltakerne har hatt en tilfredsstillende språklig utvikling og har tilegnet seg gode fagkunnskaper og praktiske ferdigheter innen helse, pleie og omsorg.

Fredrikstad, 14.06.03

Gunvor Bakka, prosjektleder

Innholdsfortegnelse:

Kap. 1. Innledning	5
1.1 Bakgrunn for prosjektet.....	5
1.2 Prosjektets målgruppe og valg av læringsarena	6
1.3 Målsettinger.....	8
1.3.1 Prosjekt mål.....	8
1.3.2 Mål for opplæringen.....	8
Kap. 2 Organisering av prosjektet	10
2.1 Kommunalt og statlig samarbeid.....	10
2.2 Kursets struktur	12
2.3 Utvelgelse av kursdeltakere	13
2.3.1 Utvelgelses kriterier.....	13
2.3.2 Gruppens sammensetning.....	14
2.3.3 Kartlegging av bakgrunn og realkompetanse.....	15
Kap 3 Informasjon	16
3.1 Kommunikasjon med praksisstedene	16
3.2 Mediedekning, seminar og forespørsler	18
Kap. 4 Teoretisk utgangspunkt	19
4.1 Norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere	19
4.1.1 Nivåbasert norskopplæring	19
4.1.2 Språkprøver	21
4.1.3 Syn på deltakelse og læring	22
4.2. Språkundervisning eller arbeid?.....	24
4.3 Yrkesopplæring	25
4.3.1 Pleieassistent	25
4.3.2 Yrkesrolle og yrkesidentitet	26
Kap 5 Økonomi	27
5.1 Prosjektøkonomi.....	27
5.1.1 Statstilskudd og eksterne midler	27
5.1.2 Driftstilskudd	28
5.2 Kursstønad.....	29
5.3 Lønntilskudd	30

Kap. 6 Undervisningens rammer	30
6.1 Personellressurser	30
6.2 Undervisningslokaliteter	31
6.3 Læremidler	32
6.3.1 Helse-norsk	32
6.3.2 Norsk	33
Kap. 7 Hovedmomenter i opplæringen	34
7.1 Undervisning i helse-norsk	34
7.1.2 Vårsemesteret	34
7.1.2 Høstsemesteret	36
7.2 Felles ferdighetstrening	37
7.2.1 Vårsemesteret	37
7.2.2 Høstsemesteret	38
7.3 Tidsbruk og ulike sider av opplæringen	38
Kap. 8 Evalueringer	40
8.1 Evaluering av deltakerne	40
8.1.1 Praktiske ferdigheter	40
8.1.2 Språkferdigheter	42
8.1.3 Bekreftelser og kursbevis	42
8.2 Evaluering av prosjektet	43
8.2.1 Deltakernes evaluering av kurset	43
8.2.2 Prosjektgruppens evaluering	45
Kap. 9 Avslutning	48
9.1 Måloppnåelse	48
9.2 Forbedringsmuligheter	49
9.3 Overføringsverdi	51
Litteratur	52
Rapporter	52

Kap. 1. Innledning

1.1 Bakgrunn for prosjektet

Introduksjonsloven ble vedtatt av Stortinget i juni 2003 og trådte i kraft som en frivillig ordning for den enkelte kommune fra 1. september samme år. Fra 1. september 2004 vil loven være obligatorisk for alle kommuner som bosetter nyankomne innvandrere.

”Formålet med denne loven er å styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltakelse i yrkes- og samfunnsliv, og deres økonomiske selvstendighet”
(KRD, 2003:16, §1)

Målsettingen med introduksjonsloven skal nås ved at nyankomne innvandrere får grunnleggende kvalifisering gjennom deltakelse i et heldags og helårs *introduksjonsprogram*. Introduksjonsprogram skal gi innvandrere:

- **grunnleggende ferdigheter i norsk**
- **grunnleggende innsikt i norsk samfunnsliv**
- **forberede for deltakelse i yrkeslivet eller i utdanningssystemet (§4).**

I forbindelse med utarbeidelsen av introduksjonsordningen gjennomførte Utlendingsdirektoratet (UDI) prosjektet *Helhetlig kvalifiseringstilbud og alternativ inntektssikring for nyankomne flyktninger og innvandrere*. Fredrikstad kommune var en av 26 forsøkskommuner som skulle utvikle et heldags opplæringstilbud hvor norskopplæring skulle kombineres med yrkespraksis basert på individuelle kvalifiseringsplaner (Nilsen, 2001:7).

Den foreliggende rapporten er en detaljert presentasjon av samarbeidsprosjektet i Fredrikstad med tanke på andre tiltaksarrangører som ønsker å iverksette tilsvarende opplæring i forbindelse med innføringen av introduksjonsloven.

1.2 Prosjektets målgruppe og valg av læringsarena

Arbeid og egen lønnsinntekt vurderes av myndighetene som avgjørende faktorer for å leve et selvstendig og aktivt liv. Tilknytning til arbeidslivet vil i tråd med dette utgjøre et viktig ledd i den samfunnsmessige integreringen av voksne innvandrere. I februar 2002 var samlet arbeidsledighet i Norge på 3 prosent, mens registrert arbeidsledighet blant innvandrere lå på 7.9 prosent av arbeidsstyrken. Innvandrerkvinner er særlig dårlig representert på det norske arbeidsmarkedet. Som innvandrere regnes utenlandsfødte personer som er fast bosatt i Norge og som har to utenlandsfødte foreldre (KRD, 2002:9-14).

Blant innvandrere er det særlig ”synlige minoriteter” som har problemer på arbeidsmarkedet, det vil si personer som skiller seg fra nordmenn ved utseende, påkledning, språk, fremmedartet navn mm. (Rogstad, 2001: 27). Senter mot etnisk diskriminering (SMED) har i sin årsmelding for 2002, en oversikt som viser at det klart største antall henvendelser kommer fra innvandrere som søker juridiske hjelp og veiledning på grunn av negativ forskjellsbehandling i arbeidslivet, på grunn av hudfarge, rase, etnisk og nasjonal tilhørighet (SMED, 2003:2).

En vesentlig del av forklaringen på innvandrerbefolkningens svake tilknytning til arbeidslivet må søkes hos arbeidsgiverne. Rasistiske holdninger kan være årsaken til at arbeidsgivere velger å ikke ansette innvandrere, men det kan også være et resultat av en legitim, rasjonell vurdering av risiko knyttet til arbeidstakere de har lite erfaring med. Mange innvandrere mangler referanser fra norske arbeidsforhold og har problemer med å dokumentere sin kompetanse. Å få ansettelse første gang, utgjør ofte den største barrieren mot yrkesdeltakelse (Drøpping, 2002:107-109).

Valg av pleie- og omsorgssektoren som læringsarena var påvirket av erfaringer fra bydeler i Oslo hvor kvinner med innvandrerbakgrunn har vist seg særlig motivert for og egnet til arbeid og utdanning innen helse- og omsorgsrelaterte yrker. Det er viktig at opplæringstiltak er rettet mot sektorer i arbeidsmarkedet hvor det er behov for arbeidskraft (Nilsen, 2001:1).

Tilgangen på hjelpepleiere og omsorgsarbeidere i Norge er halvert siden tidlig i 1990-årene og dette har medført en sterk økning i prosentandelen uten fagutdanning, spesielt innen kommunesektoren i en del fylker på østlandet, herunder Østfold. Årsaken til nedgangen i antall faglærte er primært at ungdom i mindre grad søker seg til helse- og sosialfagene i videregående skole. Regjeringens *Rekrutteringsplan for helsepersonell 2003-2006* mener denne utviklingen er alvorlig fordi etterspørselen etter hjelpepleiere og omsorgsarbeider er sterkt stigende framover på grunn av at antallet eldre, pleietrengende nordmenn er økende (SHD, 2002:4).

Samlet søkermasse til høyere utdanning har også gått kraftig ned de siste årene, noe som medvirket til at det fra 2001 ble mulig å søke opptak på grunnlag av realkompetanse; ens samlede kvalifikasjoner. Nye opptaksmuligheter medførte en relativ økning av søkertallet til helse- og sosialfag, spesielt til sykepleierstudiet.

I følge Statistisk Sentralbyrå (SSB), kan det med nåværende utdanningskapasitet bli en underdekning av helsepersonell med videregående utdanning på opptil 30 000 årsverk fram mot 2020. På grunn av det høye opptaksnivået, antas det å være nogenlunde balanse mellom tilbud og ettersørsel av sykepleiere fram mot 2010, mens det etter dette kan gå mot en underdekning (ibid: 10-12).

1.3 Målsettinger

1.3.1 Prosjektmål

Med bakgrunn i de samfunnsmessige utfordringene det er redegjort for i forrige kapittel, var det overordnede mål for prosjektet å utvikle og gjennomføre et ettårig, heldags kurs i tråd med UDI sine forventninger til forsøkskommunene.

Målgruppen for kurset var kvinner med innvandrer- og flyktningebakgrunn. Yrkes- og språkopplæring skulle integreres og rettes mot deltakernes ønske om arbeid innen omsorgssektoren. Opplæringen skulle ta utgangspunkt i og være tilpasset den enkelte deltakers kompetanse. Kursdeltakelse skulle bidra til å fremme deltakernes muligheter for integrering gjennom arbeid og utdanning -og derigjennom øke rekrutteringen av helsepersonell.

For å kunne tilby kursdeltakere et helhetlig opplæringstilbud, var det et mål for prosjektet å prøve ut en tverretattlig samarbeidsmodell. Flere etater er involvert i kvalifisering av innvandrere og flyktninger, og gjennom et forpliktende samarbeid skulle prosjektgruppen søke å samordne etatenes ulike virkemidler.

Et mål for prosjektet var å samle og formidle erfaringer fra kurset, samt å drøfte viktige forbedringsmuligheter. På grunnlag av evalueringer fra deltakerne og prosjektgruppen skulle overføringsverdi vurderes i forhold til tilsvarende opplæringstiltak og med tanke på andre målgrupper og sektorer i arbeidslivet.

1.3.2 Mål for opplæringen

Kortsiktige målsettinger for opplæringen:

- gi innvandrere/flyktninger et opplæringstilbud i tråd med et ønske om arbeid innen helsesektoren, basert på individuell kompetanse
- rekruttere innvandrere/flyktninger til omsorgsykker

Målsetting med opplæringen på lengre sikt:

- rekruttere innvandrere/flyktninger til kompetansegivende utdanning ved helse- og sosialfaglige studieretninger på videregående skole og høyskole.

Den enkelte deltakers bakgrunn og kompetanse skulle kartlegges. Opplæringen skulle være differensiert; tilpasset den enkelte deltakers forutsetninger og behov, basert på individuelle opplæringsplaner (Nilsen 2001:4).

Helse-norsk betegner hoveddelen i opplæringstilbudet; yrkesrelatert opplæring hvor norskundervisning knyttes til grunnleggende helse- og sosialfaglige tema og veiledet ferdighetstrening. Deltakerne skulle lære tilstrekkelig muntlig og skriftlig norsk til å mestre de kommunikative utfordringene i arbeidet som pleieassistent, og de skulle tilegne seg tilfredsstillende yrkesfaglige kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Deltakere som ønsket å ta språkprøver, skulle få tilrettelagt norskopplæring i forhold til prøvenes innhold og nivå.

Deltakerne skulle gjennom praksis få arbeidslivserfaring innen pleie- og omsorgssektoren. Kursdeltakelse skulle være økonomisk lønnsomt. Ulike utdanningsalternativer på videregående - og høyskolenivå skulle klarlegges. For deltakere som ønsket høyskolestudier, skulle opptaksmuligheter på grunnlag av utdanningsbakgrunn, generell studiekompetanse, og realkompetanse bli vurdert.

For at kvinner med innvandrerbakgrunn skal ha like muligheter som etniske nordmenn i konkurranse om stillinger, må de kunne dokumentere sin kompetanse. Deltakerne skulle få kursbevis og en evaluering av sin yrkesutøvelse som pleieassistent. Deltakerne skulle videre få hjelp etter behov til å løse praktiske problemer som kan være til hinder for yrkesdeltakelse og

utdanning, f.eks. anskaffelse av skattekort, utforming av jobbsøknader, oversettelse av attester/ vitnemål mm.

En siste viktig målsetting var at gruppen skulle fungere som et sosialt nettverk for deltakerne, spesielt den første tida. Trygghet og tilhørighet ble vurdert som avgjørende for deltakernes trivsel og evne til å lære, og det skulle derfor avsettes tid til samtaler og til sosiale aktiviteter. Utover i prosjektperioden var det et mål at tilknytningen til gruppen gradvis skulle bli løsere for å erstattes med mer samarbeid og samhørighet med kolleger på arbeidsplassen.

Kap. 2 Organisering av prosjektet

2.1 Kommunalt og statlig samarbeid

Den opprinnelige ideen til prosjektet ble utviklet av prosjektlederne for Bruker- og kompetansesenteret og ble videreutviklet i samarbeid med rektor ved Lislebyveien skole.

I september 2001 ble prosjektgruppen konstituert:

Fred Carlo Andersen, Lislebyveien skole, rektor

Gunvor Bakka, Høyskolen i Østfold (HiØ), prosjektleder

Gunn Christensen, Fjeldberg sykehjem, avd. leder

Geir Syvertsen, Aetat, avdelingsleder

Ruth Våland, Flyktningekontoret, psykiatrisk sykepleier

Ressurspersoner for prosjektgruppen var Sigurd Roger Nilsen og Gunnar Vold Hansen, Bruker- og kompetanseprosjektet, Kirsti Sand, fagkonsulent i Fredrikstad kommune og Leif Nybøle, virksomhetsleder, Fjeldberg sykehjem.

Prosjektplan ble ferdigstilt 1. mars 2002, etter at kursdeltakernes kompetanse var kartlagt. Det ble avholdt 6 møter i prosjektgruppen fra september 2001 t.o.m. januar 2003 hvor erfaringer fra foregående møte og nye planer ble drøftet. Prosjektleder var hovedansvarlig for pedagogisk og praktisk planlegging og gjennomføring av kurset. I forhold til ulike økonomiske tilskuddsordninger var prosjektleder ansvarlig for fremmøtere registrering og for regnskapsføring av driftsmidlene. Prosjektleder innkalte til møter og førte referat. I tillegg til møtereferater, ble det skrevet statusrapporter fra kurset i juni og desember 2002. Det ble avsatt 5 uker til rapportskrivning etter kursets avslutning.

Prosjektlederne for Bruker- og kompetansesenteret hadde det administrative og økonomiske ansvaret for prosjektet og var bindeledd til styringsgruppen. Leder for undervisningssykehjemsprosjektet fungerte som rådgiver for prosjektleder.

Prosjektleder samarbeidet med noen av høyskolens faglærere om undervisning i helse- og sosialfag. Et tilsvarende, planlagt samarbeid om norskundervisningen med lærerstaben ved Lislebyveien skole ble i mindre grad mulig på grunn av arbeidsbelastningen ved skolen. Ulike språkprøver ble avholdt på Lislebyveien skole, og rektor var ansvarlig for å søke tilskudd fra Statens utdanningskontor. Fagkonsulent i kommunen søkte om ekstern finansiering (jfr. kap. 5.1.1).

Virksomhets- og avdelingsleder ved Fjeldberg sykehjem deltok i tilrettelegging av deltakernes praktiske opplæring og fungerte som daglige samtalepartnere for prosjektleder. Aetat ivaretok saksbehandling knyttet til ulike økonomiske støtteordninger og foretok i den forbindelse praksisbesøk hvor de hadde gruppesamtaler med deltakerne. Flyktningekontorets representant bisto med råd og veiledning knyttet til deltaker med flyktningebakgrunn. Flere medlemmer i prosjektgruppen påtok seg undervisning innen sine respektive fagområder.

Anders Gjermundsen hospiterte ved kurset i mars og april 2002. Han startet deretter tilsvarende opplæringstilbud i kommunal regi ved Glemmen sykehjem, åpent også for menn. En del av undervisningen i helse-norsk og noen sosiale aktiviteter ble arrangert felles for de to deltakergruppene.

2.2 Kursets struktur

Yrkes og språkopplæringen ble organisert som et ett-årig kurstilbud for 6-8 kvinner med innvandrerbakgrunn fra 1. februar 2002 til 31. januar 2003. Opplæringen skulle bygge på hovedprinsippene i *Opplæringsplan i norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere* med tilhørende retningslinjer fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (jf. kap. 4.1).

Planer for undervisning i helse-norsk og norsk, samt veiledning i praktiske ferdigheter ble utarbeidet for tre måneder av gangen knyttet til felles-, gruppevis og individuell opplæring. Planene ble utformet i samarbeid mellom kursdeltakere, prosjektleder, praksisavdelingene og eksterne lærere. Det var stor fleksibilitet for endring av innhold, rekkefølge og tidsbruk, på grunnlag av erfarte språklige og faglige utfordringer i praksisfeltet.

I første halvår av kurset hadde alle deltakerne samlokalisert praksis ved undervisningssykehjemmet eller i omsorgsboligene, Åpen omsorg, Fjeldberg. I høstsemesteret ble kursdeltakerne spredd på i alt 7 praksissteder. Samtlige deltakere hadde i løpet av året flere praksissteder for å få variert opplæring, relevant erfaring i forhold til fremtidig utdanning og for å øke sine muligheter på arbeidsmarkedet. Noen deltakere hadde etterhvert to praksissteder samtidig for å skille praksis med fortsatt behov for opplæring fra ordinært arbeid i form av vakter ved tidligere praksissteder (jf, kap. 5.2).

Kursdeltakerne fikk veiledning av ansatte på sine praksisavdelinger. I eget tempo lærte de stadig nye og mer krevende oppgaver og arbeidet gradvis mer selvstendig i forhold til beboere og kolleger. Tidsbruk knyttet til praksis var økende igjennom året. Siste måned av kurset hadde deltakerne kun praksis, med oppfølgingsbesøk av prosjektleder og sosiale samlinger med gruppen.

2.3 Utvelgelse av kursdeltakere

2.3.1 Utvelgelseskriterier

Utvelgelseskriteriene som ble utarbeidet og vedtatt av prosjektgruppen:

- kvinner med innvandrerbakgrunn, bosatt i Fredrikstad kommune
- personlig egnethet og interesse for omsorgsarbeide
- ønske om å ta formelt kvalifiserende utdanning innen helse- og sosialfag
- generell arbeidstillatelse
- noen års botid i Norge, med mulighet for individuell vurdering
- mulighet for fast barnepassordning
- alder mellom 25-50 år, med mulighet for individuell vurdering
- deltakerne skulle ikke ha brukt opp sin tidskvote av norskundervisning

Det ble ikke stilt krav om språknivå eller antall undervisningstimer i norsk før kursstart. Deltakerne skulle imidlertid ha språkferdigheter som muliggjorde enkel daglig kommunikasjon med ansatte og beboere. Utdanning og yrkeserfaring skulle kunne innvirke på utvelgelse, men ikke utgjøre faste kriterier.

Prosjektgruppen begrunnet valg av ren kvinnegruppe med at kvinnelige innvandrere som nevnt har større problemer enn menn med å få innpass i arbeidslivet. Forskning har også vist at kvinner i mindre grad fullfører

norskundervisning (jf. kap. 4.2). Det ble dessuten antatt at en gruppe bestående av bare kvinner ville kunne gi deltakerne nære sosiale relasjoner.

2.3.2 Gruppens sammensetning

I januar 2002 ble det holdt to informasjonsmøter om forestående kurs. Lærere ved Lislebyveien skole valgte sammen med rektor ut de best egnede deltakerne blant interesserte elever. Flyktningekontoret skulle velge deltakere blant personer som inngår i kommunens introduksjonsprogram for flyktninger, mens Aetat skulle velge blant arbeidssøkende innvandrere. I alt 15 personer hadde meldt seg som interesserte, 7 deltakere startet kurset 1. februar 2002.

To deltakere sluttet i løpet av de to første ukene av kurset, og to nye ble tatt opp fra ventelista. Den ene deltakeren gikk tilbake til ordinær norskundervisning, fordi kursdeltakelse innebar lengre dager og dermed økte utgifter til barnepass. På grunn av trygdeytelser kunne hun i følge Aetat sitt regelverk ikke motta kursstønad. Den andre deltakeren tok etter få dagers praksis en beslutning om at hun allikevel ikke ville satse på et yrke innen pleie- og omsorgssektoren. Hun fikk etter eget ønske tilbud om et annet yrkesrettet opplæringstiltak.

I slutten av april avsluttet den eneste deltakeren fra et vestlig land kurset for å gjenoppta norskopplæring rettet mot Språkprøven. Deltakeren mente at gruppens lite homogene sammensetning gikk utover kvalifiseringen av de dyktigste deltakerne både med hensyn til språk- og yrkesopplæring.

I slutten av mai sluttet en deltaker fordi hun skulle flytte fra kommunen, og vel en uke etter begynte en ny deltaker som hadde meldt seg som arbeidssøkende ved Aetat. Det ble vurdert av prosjektgruppen at hun kunne delta på kurset selv om prosjektperioden nesten var halvgått, i og med at hun allerede hadde noe

praksis fra helsevesenet, og fordi hennes språkferdigheter var på nivå med de beste i gruppen.

Kurset hadde fra begynnelsen av juni seks deltakere som alle fullførte opplæringen, hvorav fem hadde vært med fra begynnelsen av kurset. Tre av deltakerne kom fra Lislebyveien skole, to fra Aetat og en fra Flyktningekontoret.

2.3.3 Kartlegging av bakgrunn og realkompetanse

Deltakerne fylte ved kursstart ut et skjema sammen med prosjektleder for å kartlegge relevante sider ved deres bakgrunn og nåværende liv: utdanning, yrkeserfaring, familiesituasjon, framtidsplaner samt forventninger til kurset.

Av de seks deltakerne som fullførte kurset, kom tre fra Filippinene, to fra Kosovo og en fra Nepal. Aldersspredningen var fra 24 til 44 år, og utdanning varierte fra barneskole til college-utdanning. Tre deltakere hadde barn, alle var gift, hvorav to med landsmenn og fire med nordmenn. Samtlige menn støttet sine ektefellers ønske om kursdeltakelse. Felles for deltakerne var et begrenset sosialt nettverk i Norge.

Alle kvinnene hadde vært yrkesaktive i sine hjemland. To deltakere hadde fullført en yrkesutdanning og jobbet som henholdsvis lærer og innen et helserelatert arbeidsfelt. De fire andre jobbet innen servicenæringer. Bare to deltakere hadde hatt noe lønnet arbeid i Norge, mens alle ønsket et yrke innen helsesektoren. Tre deltakere ville utdanne seg til sykepleiere etter yrkespraksis som pleieassistent. En deltaker ønsket å ta deltidsutdanning til omsorgsarbeider i kombinasjon med arbeid rett etter kursslutt. Den siste deltakeren ønsket en stilling som pleieassistent og hadde ingen planer om skolegang eller studier.

Det var fire forskjellige morsmål og religioner representert i gruppa. Fire deltakere snakket godt engelsk, en kunne litt tysk. For de fem deltakerne som gjennomførte hele opplæringen, varierte botid i Norge mellom 6 mnd. og 2 år, mens den sist tilmeldte deltakeren hadde bodd her i 6 år. Med unntak av en deltaker, hadde alle deltatt på norskopplæring. To av kvinnene hadde tatt hele Språkprøven, mens en tidligere kun hadde bestått muntlig del. De øvrige deltakerne spredte seg fra nivå B-1 til A-2 og A-3 (jfr. kap. 4.1.1).

Informasjon om hvor mye norskundervisning deltakerne hadde hatt, var ikke tilstrekkelig for å få oversikt over den enkeltes språklige ressurser og læringsbehov. Første uke av kurset ble brukt til samtaler om kurset, deltakernes bakgrunn og forventninger. Samtidig med at deltakerne på denne måten ble tidlige kjent med hverandre og med prosjektleder, ble muntlige kommunikasjonssevner kartlagt. Det ble også arbeidet med en rekke ulike skriftlige oppgaver individuelt og gruppevis.

Kap 3 Informasjon

3.1 Kommunikasjon med praksisstedene

I slutten av november 2001 ble ansatte ved Undervisningssykehjemmet invitert til et orienteringsmøte om de ulike delprosjektene som skulle oppstartes. I forbindelse med informasjon om yrkes- og språkopplæringsprosjektet ble flere sider av gjennomføringen diskutert. De ansatte framla ønske om at:

- kursdeltakerne skulle fordeles på flere praksisavdelinger, istedet for å være samlet på en avdeling, som opprinnelig planlagt
- deltakernes språkferdigheter allerede ved kursstart skulle være gode nok til at daglig kommunikasjon med ansatte og beboere var uproblematisk
- ansatte skulle få undervisning om ulike etniske grupper og religioner

Dersom det første ønsket skulle imøtekommes, ville det måtte innebære at de ansatte fikk en større del av praksisveiledningen, siden prosjektleder ville få flere avdelinger å forholde seg til. Denne konsekvensen ble i liten grad tatt opp og drøftet på informasjonsmøtet.

Det andre ønsket skulle det tas hensyn til ved forestående utvelgelse av deltakere. Med unntak av en deltaker hadde alle de andre som ble tatt opp på kurset et visst forhånds nivå på sine språkferdigheter. Årsaken til at de ansattes ønske om norskferdigheter ble fraveket i ett tilfelle, var en samlet vurdering av denne deltakerens øvrige kompetanse og egnethet for et yrke innen pleie- og omsorg, samt hennes ønske om og behov for kvalifisering til arbeidslivet.

De ansattes etterspørsel etter opplæring før kursstart fikk ikke støtte av prosjektgruppen. Kursdeltakerne og deres bakgrunn var ikke kjent på dette tidspunkt, og det ble vurdert som sterkt ønskelig at ansatte og deltakere kunne få bli kjent med hverandre som enkeltindivider, ikke som representanter for ulike kulturer. Det ble istedet bestemt på orienteringsmøtet at prosjektleder og Bruker- og kompetansesenteret skulle arrangeres et seminar om kultur og helse for alle interesserte i løpet av prosjektperioden.

De to første månedene av kurset hadde prosjektleder daglige samtaler med deltakere, avdelingsledere og ansatte om den enkelte deltaker sin læringsprogresjon. I denne tida oppsøkte prosjektleder avdelingene hver dag til ulik tid og fikk således også gjennom deltakende observasjon et inntrykk av deltakerens ferdighetsnivå og grad av integrering på avdelingen. Videre i vårhalvåret var det vanlig med 2-3 ukentlige samtaler med lederne og tilsvarende praksisbesøk. Daglige individuelle samtaler med deltakerne fortsatte. Prosjektleder deltok på avdelingsmøter når det var ønsket av de ansatte og deres ledere.

Før og etter sommerferien ble virksomhetsledere ved Smedbakken, Borge, og Onsøyheimen sykehjem, Åpen omsorg Østsiden og Leie –BDA forespurt om de kunne tilby praksisplasser. I forespørselen ble det presisert at de ansatte skulle veilede kursdeltakerne, og det ble utsendt informasjon om kurset og om den aktuelle kursdeltakeren. Samtlige ledere besvarte henvendelsen positivt. De nye praksisstedene ble valgt ut ifra den enkelte deltaker sine opplæringsønsker og – behov, samt beliggenhet i forhold til deres bosted.

Noen deltakere hadde over en viss tid to praksissteder, mens andre byttet virksomhet etter en periode. I høsthalvåret kom prosjektleder på praksisbesøk kombinert med gjennomgåelse av hjemmeoppgaver 2-4 ganger i måneden. Ledere og prosjektleder mailet hverandre informasjon ved behov. Deltakere og prosjektleder møttes dessuten under fellesundervisning, ved leksearbeid en kveld i uka og ved sosiale treff, samt at de hadde hyppig telefonkontakt med prosjektleder og hverandre. Deltakerne fikk også tilsendt temahefter og skriftlig informasjon om kommende undervisning, turer og annet.

3.2 Mediedekning, seminar og forespørsler

Politisk ledelse for Omsorgsetaten i kommunen innkalte i slutten av april 2002 til pressekonferanse med politikere og involverte parter i prosjektet. Begge lokalavisene gav en bred og meget positiv dekning av kurset, med fokus på deltakerne og opplæringens målsetting og innhold. I juni ble prosjektet presentert i internavisen ved avdeling for helse- og sosialfag, HiØ og i oktober i forbindelse med et åpent dialogseminar arrangert av Bruker- og kompetansesenteret.

I november ble det avholdt et åpent 4 timers seminar om ”Kultur og helse” på høyskolen med rundt 50 tilhørere. Seminaret ble avertert i lokalpressen, og i

tillegg ble kursdeltakere, ledelse og ansatte ved praksisstedene spesielt invitert. Innledningsvis ble prosjektet og det kommunale opplæringstiltaket presentert, mens *Kultur og individualitet* og *Kultursensitiv kommunikasjon* utgjorde de mest sentrale forelesningsemnene.

Underveis i prosjektperioden er det kommet forespørsel om informasjon om prosjektet fra flere kommuner som planlegger yrkesrettet norskopplæring. Etter kursets avslutning, kom en henvendelse fra Forskningsstiftelsen Fafo med spørsmål om å intervju kursdeltakere. Alle deltakerne ønsket å bli intervjuet og funn fra undersøkelsen vil inngå i en evaluering av opplæringsprosjekter i arbeidslivet rettet mot minoriteter. Rapporten vil foreligge i oktober 2003.

Kap. 4 Teoretisk utgangspunkt

4.1 Norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere

4.1.1 Nivåbasert norskopplæring

Departementets retningslinjer for *Norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere* framhever at det er kommunens ansvar å sørge for norskopplæring til innvandrere, senest innen 3 måneder etter ankomst til landet. Opplæringen skal være kostnadsfri for innvandrere som inngår i personkretsen som kommunene i følge retningslinjene *bør* tilby norskopplæring. Den enkelte innvandrer har imidlertid etter dagens lovgivning ingen rett til å kreve norskopplæring, og kommunene har heller ingen plikt til å gi slik opplæring.

Statens utdanningskontor skal behandle søknader om statstilskudd, gi veiledning, føre tilsyn og formidle informasjon fra regionen til departementet (jf. kap. 5.1.1).

Stortinget har besluttet at norskopplæring for voksne skal være nivåbasert. Dette innebærer at deltakerne skal kunne nå fastlagte læringsmål i ulikt tempo og etter et ulikt antall undervisningstimer, men innenfor en fastlagt timeramme (KUF, 1998,1:6). Deltakere med utdanningsbakgrunn minst tilsvarende norsk grunnskole skal kunne bruke inntil 850 timer (A-løp), og deltakere med begrenset skolegang vil kunne delta i inntil 3000 undervisningstimer (B-løp). Sentrale utdanningsmyndigheter har besluttet at kommunal norskopplæring skal følge *Opplæringsplan i norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere* (ibid:7).

Hovedmålsettingen for norskopplæringen er i følge denne opplæringsplanen at ”Deltakerne skal få så gode språkferdigheter at de har mulighet til å delta i yrkeslivet eller å forbedre sine muligheter på arbeidsplassen” (KUF, 1998,2:5).

For å kunne nå dette målet og for å gjøre utdanningsløpet oversiktlig er både A- og B-løpet inndelt i avgrensede enheter, *moduler*. Det er kun ett A-løp, inndelt i 4 moduler, mens deltakere i B-løpet etter en felles innføringsmodul kan velge mellom to retninger: grunnskolerettet norsk, 2 moduler eller praktisk norsk med vekt på muntlige ferdigheter, 3 moduler. Opplæringsplanen beskriver læringsmål og hovedmomenter for den enkelte modul knyttet til muntlige og skriftlige språkferdigheter samt samfunnskunnskap (ibid:11).

Grammatikk blir ikke vurdert som et mål i seg selv, men som et hjelpemiddel for språktilegnelse. Språkets formside skal være underordnet kommunikasjon og meningsinnhold i undervisningens ulike temaområder (ibid:7,15).

Opplæringsplanen fastslår at opplæringen i størst mulig utstrekning skal foregå utenfor klasserommet, i tilknytning til samfunnslivet og lokale forhold. I tillegg til å være målet for opplæringen, kan arbeidslivet således også være et ledd i og middel for norskopplæringen (ibid:8).

”Der det vurderes som hensiktsmessig, vil arbeidsmarkedsetaten kunne delta i kombinerte opplegg (praksisplass kombinert med norskopplæring i kommunal regi) når arbeidspraksis foregår gjennom utplassering hos ordinære virksomheter og innenfor gjeldende regelverk og retningslinjer for arbeidsmarkedstiltakene” (KUF, 1998,1:19).

Når praksis inngår i kurstilbudet, fremhever opplæringsplanen at norsk-opplæringen bør relateres til språkkrav og kommunikasjon på arbeidsplassen:

”En vurdering av hvilke språkkrav arbeidet stiller, bør skje i et samarbeid mellom deltakerne, representanten for arbeidsstedet og læreren. I samarbeid med læreren kan deltakerne så sette opp individuelle målsettinger når det gjelder arbeidsrelatert språkutvikling” (KUF, 1998,2:15-16).

4.1.2 Språkprøver

Opplæringsplanen foreslår at diagnostiske tester, *modultester*, kan brukes underveis i opplæringen for å gi deltakere og lærer tilbakemelding om hvorvidt målsettingene for den enkelte modul er nådd. Modultester arrangeres av det enkelte lærestedet. Muntlig del av ulike prøver vurderer kvaliteter og nivå på lytteforståelse og egen språkbruk, mens skriftlig del evaluerer leseforståelse og deltakernes skriftproduksjon (ibid:9).

Alle voksne innvandrere som har gjennomgått den offentlig finansierte grunnopplæringen i norsk med samfunnskunnskap, forutsettes å gå opp til den avsluttende *Språkprøven*. Prøven er landsomfattende og arrangeres av Studieforbundet Folkeuniversitet, Norsk språktest, minst ett sted i hvert fylke 3 ganger i året. Deltakere i A-løpet avlegger prøve i skriftlige og muntlige

ferdigheter som nevnt over, mens deltakere i løp B bare testes i forhold til muntlige ferdigheter. De kan eventuelt senere velge å ta skriftlig del av prøven.

Språkprøven betegnes som en vurdering av norskferdigheter på et mellomnivå, hvor målsettingen er å avgjøre hvorvidt deltakerne har "... tilegnet seg ferdigheter i norsk språk som åpner for deltakelse i videre opplæring eller aktiv deltakelse i samfunns- og arbeidsliv..." (Folkeuniversitetet, 2000:1).

Språktest på høyere nivå, er i likhet med språkprøven utviklet av Universitetet i Bergen. Denne testen arrangeres av Folkeuniversitetet 2 ganger i året i de større byene og brukes hovedsakelig for å avgjøre om innvandrere har tilstrekkelig språkkunnskaper til å kunne gjennomføre studier ved universitet og høyskole. Det er ikke en betingelse for oppmelding til testen at norskopplæring er fulgt eller at Språkprøven er bestått (KUF, 1998,1:28, Folkeuniversitet, 2003).

Forskere som har evaluert ulike måter å teste og måle språknivå på, konkluderer med at alle språkprøver er beheftet med en viss usikkerhet og at testresultatene er "...lite egnet som utgangspunkt for å vurdere norskferdighetene" (Drøpping, 2002:72).

4.1.3 Syn på deltakelse og læring

Opplæringsplanen framhever at deltakergruppen er voksne mennesker med kunnskaper og erfaringer. Mellom deltakerne kan det være stor variasjon når det gjelder alder, interesser og utdanning, sosial, kulturell og språklig bakgrunn.

Norskopplæring skal ta utgangspunkt i deltakernes forutsetninger og behov, deres personlige forventninger til opplæringen og deres ulike framtidsplaner. Deltakerne skal kunne delta på egne premisser og har krav på individuell

tilpasning av undervisningen. Opplæringsplanens nivå- og modulinndeling etterstreber homogene grupper som muliggjør differensiert undervisning i forhold til deltakernes læringsprosess og -mål (KUF, 1998,2:5-6).

Voksenpedagogikk skal være deltakersentrert og dialogpreget. Det skal formuleres realistiske delmål for opplæringen, og kursdeltakerne skal få tett oppfølging og tilbakemelding underveis i undervisningsperioden. Det er viktig at deltakerne ikke bare mottar kunnskap fra læreren, de må også selv få mulighet til å formidle sine egne erfaringer i forskjellige undervisningssammenhenger.

Deltakere kan ha lite eller mye erfaring med formell læring. Lærerens metodiske tilnærming må således være variert, slik at kunnskap kan tilegnes på forskjellige måter. I tillegg til tradisjonell undervisning, bør deltakernes egenaktivitet stimuleres gjennom gruppearbeid, diskusjoner og ekskursjoner. Deltakerne skal i følge opplæringsplanen ha ansvar for egen læring, og de må derfor få mulighet til å tilegne seg kjennskap til ulike læringsstrategier. Forståelse for læringsprosesser er også nyttig med tanke på fortsatt språktilegnelse på egen hånd etter avsluttet opplæringsperiode (ibid:7-8).

I prosjektet ble det ansett som viktig at lærere, praksisveiledere og arbeidskolleger er klar over hvordan innvandrere kan oppleve det å ikke lengre kunne gjøre seg forstått på morsmålet og enda ikke mestre språket i sitt nye hjemland.

”Når en voksen person mister sin språklige kompetanse, kan det oppleves som tap av evnen til å fylle sine oppgaver. Det kan gjøre noe med selvforståelsen, selvfølelsen og opplevelsen av tilhørighet, ja, med selve identitetsopplevelsen (Magelssen, 2002:89).

4.2. Språkundervisning eller arbeid?

Dårlige norskferdigheter er den faktor som både fagmiljøer og media oftest bruker for å forklare hvorfor innvandrere har lavere deltakelse i arbeidslivet enn etniske nordmenn. Forskningsstiftelsen Fafo setter i rapporten, *Kurs for arbeid*, søkelyset på den kommunale norskundervisningen (Drøpping, 2002).

Rapporten viser at et stor flertall av voksne innvandrere – ni av ti kvinner og åtte av ti menn faktisk har deltatt på norskopplæring. Flere minoritetsspråklige kvinner enn menn starter organisert språkopplæring, men på den annen side viser det seg at de i langt høyere grad uteblir fra og avslutter undervisningen.

Av alle som påbegynner opplæring, er det bare 41% som fullfører, og 2/3 av disse er menn. I 1998 var det bare 1/4 av alle som startet norskkurs som avla den avsluttende Språkprøven (ibid: 57 og 70-72). Undersøkelser tyder på at "...det er lettere å få med kvinnene både i norsksundervisning og annen kvalifisering hvis det er økonomisk lønnsomt for henne og familien" (ibid: 169).

De fleste av de 400 innvandrerne som intervjues, oppgir å være fornøyd med norskundervisningen. Bare et fåtall av de spurte opplever imidlertid at norskundervisningen er tilpasset deres fagbakgrunn eller deres yrkesmessige framtidso ønsker. Kvinnene i undersøkelsen framhever sterkere enn menn et ønske om at språkundervisning utover et grunnleggende nivå bør foregå som en kombinasjon av norskopplæring og praksisplass. De får allikevel sjeldnere enn menn tilbud om å delta i slike alternative kvalifiseringstilbud (ibid:56).

I intervjuundersøkelsen framkommer at hovedmotivasjonen hos både kvinner og menn for å lære norsk er et ønske om (mer) utdanning og yrkesaktivitet. Rapporten peker på at dagens kvalifiseringstilbud for kvinner kan tyde på at innvandrerkvinnens ønske om et yrkesaktivt liv i Norge undervurderes.

Det framkommer dessuten at kvinner i sterkere grad enn menn vektlegger sosiale årsaker som begrunnelse for å ville lære seg norsk. Kvinnene gir uttrykk for at de savner kvinne- og familienettverkene de hadde i sine hjemland. Ønsket om å beherske norsk forsterkes dersom kvinnene har barn, fordi de ønsker å følge opp barnas skolegang og fritid i Norge. Dersom behovet for tilsyn av barn blir ivaretatt, øker omsorgsansvar sannsynligheten for at kvinner fullfører norskundervisningen (ibid:70).

I rapporten drøftes om gode norskferdigheter er en forutsetning for eller et resultat av yrkesaktivitet. Det framkommer at deltakelse på norskkurs bidrar til å løfte deltakerne opp til et ”noenlunde akseptabelt språknivå”, men at andre forhold er viktigere for å kunne forklare hvem som lærer seg språket godt. Av ikke personlige faktorer står arbeidslivet i en særstilling, fordi innvandrere der får anledning til å praktisere sine norskkunnskaper. ”Selv ganske få måneders yrkesdeltakelse ser ut til å bety mer for språkkunnskapene enn deltakelse på norskkurs” (ibid:103-105). Konsekvensen dette bør få for tilrettelegging av språkopplæring er utvetydig og gjentas flere ganger i Fafo sin rapport:

” For norskundervisningen blir dermed implikasjonen –nok en gang- at språkopplæringen i størst mulig grad bør organiseres gjennom å kombinere klasseromsundervisning og praksis” (ibid:106).

4.3 Yrkesopplæring

4.3.1 Pleieassistent

Pleieassistent er ingen beskyttet yrkestittel, og det eksisterer derfor hverken læreplaner eller noen formalisert opplæring til de arbeidsoppgavene yrkesgruppen forventes å utføre.

Vanlig praksis i dag er at nytilsatte, ufaglærte innen pleie- og omsorgssektoren tilegner seg ferdigheter ved å prøve og feile på egen hånd og ved å observere hvordan kolleger utfører sine arbeidsoppgaver.

Arbeidsoppgavene til en pleieassistent innen omsorgssektoren er mangfoldige og således må også målsettingene for opplæringen være mange og varierte. I tillegg til å kunne utføre praktiske gjøremål tilfredsstillende, bør pleieassistenter, i likhet med annet helsepersonell, være i stand til å reflektere over sine holdninger og kunne gi faglige begrunnelser for sine handlingsvalg.

Pleieassistenter har i stor grad samme arbeidsfelt som faglærte omsorgsarbeidere og hjelpepleiere. Fagopplæring av kommende pleieassistenter bør derfor kunne ta utgangspunkt i *Læreplan for videregående opplæring, studieretning helse- og sosialfag, Opplæring i bedrift*. Mål og innhold i planen må tilrettelegges i forhold til deltakernes nivå og aktuelle yrkeskrav. Ulike loggbøker for elever i videregående skole kan likeledes tilpasses og anvendes for læring i praksis.

Begrunnelsen for å utarbeide planer for opplæring av pleieassistenter er å sørge for en kvalitetssikring av helsetjenestene. En systematisk og oversiktlig opplæring er også viktig med tanke på dokumentasjon av kvalifikasjoner, og ikke minst for deltakernes opplevelse av at opplæringen er forutsigbar, målrettet og meningsfull. ”I opplæringssituasjoner som skal forberede til nye yrkesroller, er det viktig å kjenne til hva yrket innebærer av krav, forventninger, oppgaver og arbeidsmåter”. (Askjem, 1996:43).

4.3.2 Yrkesrolle og yrkesidentitet

Sosialisering til et yrke innebærer en innføring i de forventninger som er knyttet til yrkesutøverne og tilegnelse av såvel uttalte som ikke uttalte normer for atferd.

I helse- og sosialfaglige utdanninger utgjør praksis en stor del av studietida, fordi elever og studenter først og fremst tilegner seg sin yrkesrolle ute i praksisfeltet under påvirkning av fremtidige kolleger, i samarbeid med andre yrkesgrupper og i møte med brukergruppens behov.

En tydelig og realistisk oppfatning av sin yrkesrolle, samt en klar yrkesidentitet, medfører bedre selvfølelse og tilfredshet med arbeidet. Å tilegne seg en bestemt yrkesidentitet, innebærer gradvis å gjøre yrkesgruppens særegne verdier, kunnskaper, ferdigheter og holdninger til sine egne (Askjem, 1996: 44-45).

Helseminister Dagfinn Høybråten ønsker at helsepersonell skal være bevisste på det verdifulle arbeidet de utfører:

”Arbeid med mennesker som treng den kunnskapen en har og den hjelpa og omsorga ein kan gi, gir meiningsinnhald. Det å medverke til at andre kan oppleve livsglede og meistring, er ein særleg verdifull dimensjon i yrkesutøvinga” (KRD, 2002:4).

Kap 5 Økonomi

5.1 Prosjektøkonomi

5.1.1 Statstilskudd og eksterne midler

For å imøtekomme innvandreres spesielle opplæringsbehov, yter staten et særtilskudd til nivåbasert norskopplæring. Statens utdanningskontor administrerer denne tilskuddsordningen i sin region. Kommunen kan søke tilsagn om undervisningstilskudd som innvilges når kursene er gjennomført

Grunntilskuddet utregnes på basis av antall undervisningstimer i kurset og i tillegg innvilges et tillegg pr. deltakertime, det vil si antall deltakere i hver undervisningstime. Utdanningskontoret skal av denne grunn ha melding om elevers fravær og frafall fra undervisningen. Det gis kun tilsagn om tilleggs-tilskudd for elever som innbefattes i grupper som har rett til gratis opplæring.

Statstilskuddet skal brukes hovedsakelig dekke lærerlønninger, læremidler og administrasjon. Tilskuddssatsene fra staten er uavhengige av reelle utgifter. Overskytende utgifter foreslår departementet at kan dekkes med andre tilskudd til innvandrere og flyktninger i kommunen: ”Tilskuddet skal blant annet sees i sammenheng med integreringstilskuddet” (KUF, 1998,1:9).

Det foreligger ingen faste regler om antall deltakere i en gruppe eller om daglig / ukentlig antall undervisningstimer. Det er opp til kommunen og kursarrangør å sette sammen grupper og organisere undervisningstilbudet slik det er hensiktsmessig og mulig. Statens utdanningskontor kan imidlertid vurdere rimeligheten av både antall deltakere i gruppen og antall undervisningstimer.

Fredrikstad kommune søkte og fikk innvilget eksterne prosjektmidler fra Voksenopplæringsinstituttet (VOX), under Utdannings- og forskningsdepartementet.

5.1.2 Driftstilskudd

Aetat kan etter søknad innvilge driftsmidler til godkjente, yrkesrettede kurs for arbeidssøkende. Størrelsen på tilskuddet avhenger av antall deltakere på kurset og Aetat skal derfor motta frammøtelister hver 14. dag. Tilsagn kan som for statstilskuddet gis i forkant av gjennomføringen, mens midlene utbetales etter en avtalt periode av kurset, i henhold til dokumenterte utgifter.

Store utgiftsposter i prosjektet var lønn til eksterne lærere, ekskursjoner og fagbøker, samt boksjekker til faglitteratur eller blomster til praksisavdelinger og leksehjelpere. Det ble også brukt midler til oversettelse av attester, arbeidsutstyr mm. Driftsmidler muliggjorde tiltak som ellers ikke ville vært gjennomført

5.2 Kursstønad

Kursstønad er et økonomisk insitament for deltakelse i yrkesrettede opplæringstilbud. Aetat kan innvilge kursstønad til deltakere på godkjente kurs, forutsatt at kursdeltakere har meldt seg som arbeidssøkere og at fremmøte registreres. I tillegg til dagsatsen kan deltakere søke om forsørgertillegg og tilskudd til reiseutgifter og barnepass. Det betales ikke skatt av kursstønad.

Fraværsregler for arbeidslivet gjelder for ordningen med kursstønad, og samlet fravær må ikke utgjøre mer enn 20% av kursets varighet. Det var svært lite og alltid varslet fravær blant kursdeltakerne. Når sykefravær forekom, ble det fulgt tett opp av prosjektleder som også ved behov formidlet kontakt til helsevesenet.

4 deltakere søkte og fikk sommerjobb. Ved redusert stilling ble jobb kombinert med praksis og kursstønad. Som sommervikarer og ved ekstravakter skulle deltakerne motta lønn fra arbeidsgiver når de inngikk i normalbemanningen.

I følge etatenes regler kan en kursdeltaker ikke motta kursstønad fra Aetat samtidig som vedkommende mottar støtte fra trygdeetaten og omvendt. Dette innebar at mens de fleste deltakere mottok mer enn 5000 kr. pr. mnd. i kursstønad, fikk andre bare økte utgifter. For hver bosatt flyktning mottar kommunene integreringstilskudd fra staten i 5 år etter bosetning i Norge. I prosjektet var erfaringen at det er uklare regler for hvorvidt flyktninger som deltar på yrkesrettede kurs, skal motta kursstønad fra Aetat og/eller kommunal støtte gjennom introduksjonsprogrammet.

5.3 Lønnstilskudd

Lønnstilskuddsordningen har som målsetting å motivere arbeidsgivere til å ansette utsatte grupper på arbeidsmarkedet. Ordningen kan redusere arbeidsgiveres risiko ved ansettelse av arbeidstakere de har liten erfaring med, fordi Aetat etter søknad kan dekke deler av lønnsutgiftene. Deltakeren det søkes for, mottar full lønn av arbeidsgiver, mens Aetat refundere innvilget tilskudd etter avsluttet periode. Varigheten av lønnstilskuddordningen avhenger av hvor stor del av lønnen arbeidsgiver dekker. Maksimal tidsramme er 18 måneder.

I siste kursmåned søkte prosjektleder sammen med aktuelle arbeidsteder om lønnstilskudd fra 1. februar for de fem deltakerne som hadde gjennomført hele kurset. Den siste deltakeren ønsket på grunn av omsorg for små barn å basere seg på faste helgevakter og tilkallevekter. To virksomheter søkte om tilskudd for 18 måneder, de andre for 6 og 12 måneder, med mulighet for forlengelse senere.

Arbeidstedene som ønsket å inngå i lønnstilskuddsordningen var alle virksomheter hvor deltakerne hadde hatt praksis i løpet av vår- eller høsthalvåret. Ved de fleste virksomhetene ble tillitsvalgte forespurt av ledelsen før det ble søkt om lønnstilskudd, og de ansatte ble orientert om ordningen.

Kap. 6 Undervisningens rammer

6.1 Personellressurser

Det første halvåret var prosjektleder tilknyttet prosjektet i 100% stilling og ivaretok da det meste av teoriundervisningen i helse-norsk og den ordinære norskopplæringen. Prosjektleder var tilstede på undervisningssykehjemmet i løpet av hele arbeidsdagen til deltakernes. Foreberedelse av ny undervisning,

retting av oppgaver og administrative gjøremål ble utført i deler av dagen deltakerne var alene på sine respektive avdelinger og etter deres arbeidstid.

I høstsemesteret ble en større del av fellesundervisningen i helse- og sosialfag ivaretatt av eksterne lærere. Eksterne lærere var andre høyskolelærere og fagpersoner innen helsesektoren i kommunen. Deltakerne fikk individuell undervisning i helse-norsk ved praksisbesøk av prosjektleder. Tre personer som hadde interesse og egnethet, ble forespurt om sammen med prosjektleder å være leksehjelpere for hver sin deltaker i deres forberedelse til ulike språkprøver.

De ansatte veiledet deltakerne i pleie av beboerne ved sin avdeling og kunne selv avgjøre hvordan de ville fordele denne oppgaven. Ved enkelte avdelinger ble det forsøkt å ha en ansvarlig for praksisopplæringen, men dette lot seg ikke gjennomføre på grunn av vaktordningen. De ansatte arbeider i grupper knyttet til bestemte beboere, og den vanlige ordningen ble etterhvert at en gruppe i fellesskap tok hånd om veiledningen. Deltakerne stelte bare en beboer den første tida, men fikk etterhvert både flere beboere og ansatte å forholde seg til.

Deltakerne underviste hverandre i samlet gruppe og smågrupper. De gjennomgikk teoretiske emner, demonstrerte utførelsen av ulike ferdigheter og brukte rollespill for å illustrere situasjoner i sin praksishverdag. Deltakerne kunne bruke morsmål eller annet fremmedspråk dersom det bidro til å forklare et begrep eller en sammenheng, ellers var også her norsk undervisningsspråket.

6.2 Undervisningslokalteter

Det første halvåret foregikk all undervisning på undervisningssykehjemmet fordi samtlige deltakere hadde sin praksis der eller i samlokaliserte omsorgsboliger.

På sykehjemmet hadde gruppen et ”klasserom” med stort fellesbord, 3 datamaskiner, tavle og kjøkkenkrok. Prosjektleder kunne bruke gjøre bruk av et kontor med telefon og datamaskin med internett og skriver, samt låne fax, kopimaskin og videofremviser ved behov.

Ledige pasientrom, bad/toalett, kjøkken, skyllerom og lintøyrom ble tatt i bruk for å lære navn og uttrykk på gjenstander og handlinger knyttet til forskjellige situasjoner og arbeidsoppgaver. Felles veiledning i praktiske ferdigheter foregikk også i øvelsesavdelingen på høyskolen (jfr. kap. 7.2.1).

I høsthalvåret hadde deltakerne som nevnt praksis ved ulike virksomheter i kommunen. Da foregikk fortsatt den individuelle delen av undervisningen på Fjeldberg for deltakere som hadde praksis der og for de andre på respektive praksissteder. Fellesundervisning i helse-norsk ble i stor grad lagt til høyskolen og leksehjelp med leksehjelpere i grupperom tilknyttet høyskolens bibliotek.

6.3 Læremidler

6.3.1 Helse-norsk

Skriftlige rutiner og prosedyrer for avdelingene og enkeltbeboere ble mye brukt i opplæringen den første tida. I de fleste undervisningstemaene fikk eller laget deltakerne temahefter. Det meste av fagstoffet til heftene ble hentet fra lærebøker i helse- og sosialfag for grunnkurselever i videregående skole og/eller basert på undervisningsnotater. Det ble gitt hjemmeoppgaver i de fleste temaene og disse ble gjennomgått gruppevis.

Det er en utfordring å finne eller selv utforme fagstoff til voksne mennesker som innholdsmessig er tilstrekkelig utfordrende og samtidig enkelt nok språklig sett. Anvendelse av bøker om kropp og helse tilrettelagt for barn kan oppleves

nedvurderende, selv om språket her kan være på riktig nivå. Omvendt vil lærebøker som tar utgangspunkt i voksne menneskers allmennkunnskaper ofte stille så store språklige krav at det blir vanskelig å tilegne seg nye fagkunnskaper.

Voksenopplæringsinstituttet har mestret dette dilemmaet i sin lærebok *Kropp og helse. Et temahefte i kosthold og helse for voksne innvandrere* (VOX, 2002).

Tekstene er skrevet i samspill med innvandrerkvinner med liten skolebakgrunn, er rikt illustrert og supplert med nyttige oppgaver.

Helsenorsk. Språk og kommunikasjon for fremmedspråklig helsepersonell

(Ryen, 2001) er en tekstboken med tilhørende arbeidsbok som også er egnet til bruk i opplæring av minoritetsspråklige til pleieassistenter. Disse læremidlene er imidlertid primært beregnet på helsepersonell med fagutdanning fra hjemlandet og med gode forhåndskunnskaper i norsk. Dette innebar at tekster og oppgaver måtte bearbeides faglig såvel som språklig for et flertall av deltakerne på kurset.

6.3.2 Norsk

Lærebøker i norsk; tekst- og arbeidsbøker ble utlånt av Lislebyveien skole.

Deltakerne fikk låne de læremidlene som brukes ved skolen for det språknivået den enkelte var på og i forhold til forestående språkprøver. Det ble anskaffet grammatikk- og rettskrivingsordbøker til hver av deltakerne, som de også ble oppmuntret til å bruke aktivt etter kursets slutt. Materiell fra Folkeuniversitetet, Norsk språktest; eksempeltester, CD og video ble brukt som foreberedelse til muntlig og skriftlig del av Språkprøven.

Aviser ble brukt som lesestoff; artikler om relevante emner, bolig- og stillingsannonser samt informasjon om lokalmiljøet. Nyhetssendinger og aktualitetsprogram var en del av deltakernes hjemmearbeid og skulle påfølgende dag

refereres og diskuteres. Deltakere som ønsket å ta sertifikat, arbeidet med ”Startpakke” fra Statens vegvesen med teksthefter, oppgaver og video.

Alle deltakerne hadde en arbeidsperm hvor alt de skrev av forberedelser, undervisningsnotater og oppgavebesvarelser ble samlet gjennom hele kurset. Dette gav dem mulighet for å vurdere egen læringsprogresjon og for å gå tilbake å rette opp tidligere feil og mangler. Etter en grunnleggende opplæring i bruk av data, ble IKT brukt i varierende grad i deltakernes egen skriftproduksjon.

Deltakerne hadde en mappe liggende på sine praksisavdelinger hvor beskjeder til og fra deltakerne og avdelingen kunne skrives. Dette gav mulighet for en daglig bruk av skriftspråket med klar nytteverdi.

Deltakere som ønsket det, fikk utstedt lånekort på høyskolens bibliotek og ved Deichmanske bibliotek i Oslo. HiØ har lærebøker til høyskolestudier, men også i helse- og sosialfag for videregående utdanning. I tillegg til lærebøker, lånte deltakerne filmer og tidsskrifter om aktuelle faglige tema. Deichmanske har fag- og skjønnlitteratur på mange språk, som også kan bestilles fra lokale bibliotek.

Kap. 7 Hovedmomenter i opplæringen

7.1 Undervisning i helse-norsk

7.1.2 Vårsemesteret

Forslag til aktuelle undervisningstemaer og -emner kom fra deltakerne selv, fra prosjektleder, eksterne lærere og fra praksisveilederne.

Undervisningen hadde gjennom hele kursperioden hovedvekt på *kommunikasjon* i både muntlig og skriftlig språkbruk; forståelse av meningsinnholdet i det andre sier og i egen tale, samt leseforståelse og egen skriftproduksjon (jfr. kap. 4.1.2).

Opplæring i formelle sider av det norske språk ble i undervisningen i helse-norsk gitt i tråd med opplæringsplanen for norsk med samfunnskunnskap: ”Fokusering på grammatisk form bør knyttes direkte til tekstarbeid og underordnes innholdet” (KUF, 1998,2:7).

Prosjektleder forklarte ulike relevante fagord og -uttrykk fortløpende i sin teoriundervisning, og deltakerne fikk alltid anledning til selv å gjøre bruk nytt fagspråket, muntlig såvel som skriftlig.

Helse- og sosialfaglige tema i helse-norsk:

- taushetsplikt
- helse- og sykdom
- håndhygiene i helsevesenet
- beboernes personlige hygiene
- aldring og døden
- grunnleggende behov
- aktivitet, hvile og søvn
- måltider og fordøyelse
- muntlig rapportering
- stell av døde, begravelse

Rettingheter og plikter i arbeidslivet. Orientering om ulike sider av dette temaet ble gitt av saksbehandlere ved Aetat og ligningskontoret, arbeidsgiversiden og lokale og sentrale tillitsvalgte. Hovedtrekk i det norske lønns- og skattesystemet og familieøkonomi var også emner som ble gjennomgått.

Kommunehelsetjenesten og tjenestetilbudet for hjelpetrequende eldre på institusjon og hjemmeboende. Besøk på helsestasjon med orientering om primærhelsetjenesten generelt og helsetilbudet for barn spesielt.

Utdanningssystemet i Norge, fra barnehage til høyere utdanning, med vekt på videregående opplæring og høyskoleutdanning innen helse- og sosialfag.

Oppvekst med to kulturer og to-/flerspråklighet. I denne forbindelse var også barneoppdragelse, likestilling og arbeidsdeling i hjemmet emner som ble drøftet.

Personlige og kulturelle normer og verdier ble tatt opp i forbindelse med de fleste temaområdene både i vår- og høstsemesteret.

7.1.2 Høstsemesteret

Da høsthalvåret begynte, hadde alle deltakerne forbedret sine norskkunnskaper og undervisningen ble mer todelt i fag og språk. Det ble brukt flere eksterne lærere og hele dager ble avsatt til undervisning. Eksterne lærere ble i forkant av sin undervisning informert om ønsket faginnhold og vanskelighetsgrad, samt deltakernes språkforståelse. Prosjektleder gjennomgikk aktuelle ord og uttrykk i forkant og etterkant av forelesningene.

Helse- og sosialfaglige tema i helse-norsk:

- skriftlig rapportering
- kosthold og ernæring
- observasjon av funksjonssvikt
- hjerneslag og afasi
- aldersdemens
- smerter, årsaker og behandling

Normale psykiske reaksjoner på tap. Psykiatrisk sykepleier hadde sammen med prosjektleder samtaler med deltakerne om deres erfaringer med å forlate sine hjemland, og om eldre mennesker sine opplevelser av tapt funksjon og identitet.

Jobbsøking. Undervisning hos Aetat med vekt på hvordan ledige stillinger kan oppspores og intervju situasjoner forberedes. Deltakerne fikk øvelse i å forstå innholdet i stillingsannonser og praktisk trening i å utforme egne søknader.

7.2 Felles ferdighetstrening

7.2.1 Vårsemesteret

I oppstart av kurset var en uke avsatt til grunnleggende ferdighetstrening med veiledning av sykepleierlærer og prosjektleder:

- hygiene i helsevesenet
- eliminasjon
- kroppsvask i seng
- av- og påkledning
- matlaging, servering og mating
- sykehjemssengers innstillinger
- sengeredning
- forflytning og ergonomi

Tekniske hjelpemidler. Det ble gitt individuell veiledning i bruk av ulike tekniske hjelpemidler i vår- og høsthalvåret, etterhvert som det ble aktuelt i forhold til de beboerne deltakerne skulle ha ansvar for å pleie.

Generell førstehjelp og trening på hjerte-/lungeredning. Før deltakere skulle ha sommerjobb ble en hel arbeidsdag brukt til innledende undervisning etterfulgt av omfattende praktisk trening med anestesisykepleier og to medveiledere.

På bakgrunn av tilbakemeldinger fra praksisavdelingen, fikk den språklig svakeste deltakeren tilbud om individuell veiledning og evaluering med sykepleierlærer før sommerjobb. Læreren arbeidet sammen med kursdeltakeren i 4 fulle arbeidsdager og gav tilbakemelding om tilfredsstillende jobbutførelse.

7.2.2 Høstsemesteret

I høsthalvåret ble det ikke gitt ferdighetstrening for samlet gruppe. Deltakerne måtte nå i all hovedsak selv være ansvarlige for å be om mer veiledning i arbeidsoppgaver og –situasjoner de følte seg usikre på. Tilsvarende skulle de ansatte og ledelse i størst mulig grad gi beskjed direkte til deltakeren dersom de vurderte at sider ved arbeidet som pleieassistent ikke ble godt nok ivaretatt. Bare i forhold til en deltaker fungerte prosjektleder i deler av høsten fortsatt som formidler mellom arbeidssted og deltaker om nødvendig opplæring.

7.3 Tidsbruk og ulike sider av opplæringen

Den ukentlige arbeidstid var som nevnt 35 timer; 6 timer praksis 5 dager i uka og minst en times hjemmearbeid daglig. Deltakerne kunne til en viss grad sammen med sin avdelingsleder bestemme når den enkelte skulle starte og avslutte arbeidsdagen. Det skulle her tas hensyn til både kvinnenes behov i deres hjemmesituasjon og til hva som passet med avdelingens rutiner. Alle deltakerne måtte delta i en rapportering, enten morgen eller ettermiddag. De 3 første månedene arbeidet alle kun dagvakter fordi bemanningen da er best og således også muligheten for å få god veiledning. Deltakerne kunne senere i begrenset omfang jobbe kveld og helg etter avtale med prosjektleder og avdelingsledelsen.

Deltakerne sine primære oppgaver om formiddagen var morgenstell av beboere og frokostservering, mens de om ettermiddagen serverte middag og hjalp beboere som ønsket å legge seg for å hvile. Utover våren tok deltakerne med seg beboere på formiddagstur i nærområdet rundt sykehjemmet. 2-3 deltakere hadde på omgang ansvar for daglige middagsgrupper for 6-9 beboere i sykehjemmets spisesal. Deltakerne spiste sammen med beboerne og la stor vekt på en hyggelig samtale rundt bordet. Mange måltider utviklet seg til å bli både norsk historieundervisning og formidling av ulike kulturelle tradisjoner.

Ut ifra avdelingenes rutiner ble undervisningen lagt til midt på dagen, mellom klokka 11 og 13.30, inkludert lunsj. 2 dager i uka hadde samlet gruppe undervisning i helse-norsk. Deltakerne ble også inndelt i to undergrupper etter språknivå som hver hadde ordinær norskundervisning i midttimene en dag i uka. De andre deltakerne hjalp da til ved aktiviteter som bingo, helsedans og andakt for beboerne. Siste ukedag brukte vanligvis alle deltakerne og prosjektleder midttimene til å prate om hvordan livet var på jobb og privat.

Den språklig svakeste kursdeltakeren fikk i april og mai individuell norsk-opplæring formiddag og ettermiddag to dager i uka. På grunn av begrenset tidligere skolebakgrunn, ble opplæringen i stor grad knyttet til konkrete ting og gjøremål, men med vekt på både muntlig og skriftlig språktilegnelse. Med mye praksis, vekt på opplæring i helse-norsk og en lite homogen gruppe, ble det lite tid til individuell norskundervisning for de andre deltakerne. De ble tatt ut av praksis hver 3. uke eller oftere for å ha norskopplæring alene med prosjektleder.

4 kursdeltakere møttes med hver sin leksehjelper to timer en kveld i uka gjennom høstsemesteret. Det ble gitt tilbud om å følge norskundervisning om formiddagene ved Lislebyveien skole i 3-4 uker før Språkprøven og om innlevering av tidligere gitte, skriftlige oppgaver til prosjektleder. En av deltakerne som skulle avlegge prøven valgte å følge ekstraundervisning, de to andre valgte oppgaveinnlevering.

Alle deltakerne ble påmeldt til introduksjonskurs for nyansatte ved sine respektive praksisavdelinger, og to deltakere fikk også delta på helsefaglige kurs arrangert for kommuneansatte. Av andre undervisningstilbud kan nevnes ”Trafikk-norsk” i 1 ½ time en ettermiddag i uka ved Lislebyveien skole. Tre

deltakere fulgte denne undervisningen en periode fordi de ville ta sertifikat blant annet med tanke på å kunne pleie hjemmeboende brukere innen åpen omsorg.

Alle deltakerne hadde hjemmeoppgaver i sine arbeidsbøker i norsk og knyttet til helse- og sosialfaglige emner. Hjemmearbeid kunne også være å foreberede undervisning for de andre kursdeltakerne.

Etter sommerferie og sommerjobb fikk de fleste deltakerne nytt praksissted eller et i tillegg til det de allerede hadde (jf. kap. 2.2). De fleste deltakerne valgte nå fulle arbeidsdager for å bli mer integrert i avdelingene, og sparte istedet opp en time daglig til avspasering. De spiste lunch med de ansatte, og alle deltakerne ble invitert med når det var sosiale sammenkomster på arbeid og etter arbeidstid.

Kap. 8 Evalueringer

8.1 Evaluering av deltakerne

8.1.1 Praktiske ferdigheter

Deltakernes praktiske ferdigheter og kommunikasjonsevne ble fortløpende evaluert av deltakerne selv sammen med praksisveiledere og prosjektleder. Den første tiden valgte mange ansatte å gi tilbakemeldinger om deltakernes jobbutførelse til prosjektleder, ofte gjennom avdelingsleder. Etterhvert som kursdeltakere og veiledere ble kjent med hverandre, ble ros og ris stadig oftere formidlet direkte dem imellom. Både deltakere og ansatte gav ofte uttrykk for at de likte å arbeide sammen og eventuelle misforståelser ble ordnet opp på stedet.

Dersom det ved en *underveisevaluering* fremkom opplysninger som kunne tyde på at et problem var av mer alvorlig karakter, ble det umiddelbart grepet fatt i av avdelingsledere, virksomhetsleder og prosjektleder. I et par tilfeller ble det

nødvendig med flere uformelle møter for å finne fram til konstruktive løsninger som involverte deltakere og avdelinger kunne være tilfreds med. I det ene tilfellet dreide det seg om behov for mer norskundervisning av en deltaker, og i det andre tilfellet om en deltakers samarbeidsvansker med de andre kursdeltakerne og de avdelingsansatte. Sistnevnte deltaker valgte å avslutte kurset for å gjenoppta ordinær norskundervisning, mens den førstnevnte fikk ekstraundervisning av prosjektleder (jf. kap. 2.3.2 og 7.3).

Sluttevalueringen av deltakernes yrkesutøvelse som pleieassistenter ble gjennomført i siste kursmåned på deres praksisavdelinger. Evalueringsskjemaet ble utarbeidet av prosjektleder og sykepleierlæreren som utførte evalueringene.

Deltakeren skal utføre følgende oppgaver:

- morgensstell; personlig hygiene, påkledning og forflytning
- servering av frokost
- rapportering

En sykepleierlærer vurderer hvordan deltakeren ivaretar:

- pasientens integritet, og fysiske, psykiske og sosiale behov
- kommunikasjon med brukeren / beboeren og kolleger
- hygieniske retningslinjer
- ergonomiske prinsipp

Deltakernes utførelse av de ulike arbeidsoppgavene ble beskrevet, og vurdert som tilfredsstillende i henhold til alle vektlagte kriterier. Under Lærerens helhetsvurdering framkom at samtlige kursdeltakere var godt skikket til å arbeide som pleieassistenter. Imøtekommenhet, god kontakt med beboere, godt håndlag og ivaretagelse av beboerens integritet og behov var karakteristikk som gikk igjen på alle evalueringsskjemaene.

8.1.2 Språkferdigheter

Deltakeren som ikke hadde noe norskopplæring før kursstart, ønsket å ta alle 3 modultestene i B-løpet. Det ble ikke mulig, fordi hun først i november fikk mulighet til å ta sin første test ved Lislebyveien skole. På grunn av at B 1 ikke skulle avholdes, tok hun A 1 og besto både muntlig og skriftlig del av testen.

Den språklig sett nest svakeste deltakeren, meldte seg tidlig i kurset opp til modultest A2. Først i november fikk også hun mulighet for å formelt teste sine norskferdigheter. Dette medførte at det ikke ble tid til å ta A3 før oppmelding til Språkprøven, slik hun ønsket. Deltakeren meldte seg allikevel til Språkprøve i desember og besto hele prøven.

Deltakeren som hadde tatt A2 testen før oppstart av yrkes- og språkopplæringen, gikk opp til A3 testen i juni 2002 og besto både muntlig og skriftlig del. I desember besto hun hverken muntlig eller skriftlig del av Språkprøven. Det ble ikke gitt begrunnelse for stryk i muntlig. Hun besto den innholdsmessige siden av skriftlig prøve, men hadde mange skrivefeil og grammatiske svakheter. Denne deltakeren ble av lærere og ledelse, såvel som ansatte på praksisstedene framhevet som en av deltakerne med best språklige kommunikasjonsevner

Deltakeren som før kurset bare hadde bestått muntlig del av Språkprøven, avla ny skriftlig prøve og besto denne.

8.1.3 Bekreftelser og kursbevis

I forbindelse med søknader om sommerjobb og nye praksissteder fikk arbeidsgivere tilsendt en bekreftelse av prosjektleder på kursdeltakelse med oversikt over opplæringen så langt og deltakernes oppnådde kompetanse.

Ved kursavslutning fikk deltakerne et kursbevis utstedt av Bruker- og kompetansesenteret. Her ble det gitt en oversikt over kurset varighet og hvilke temaer språklig og faglig opplæring hadde vært knyttet til. Videre framkom deltakerens praksissteder og varighet av de ulike praksisperiodene. Avslutningsvis ble det gitt en samlet vurdering av deltakeren. I tillegg til språklige og praktiske ferdigheter, ble fagforståelse, holdninger og samarbeidsevne vektlagt.

Nåværende arbeidsgiver fikk tilsendt kopi av kursbevis og evalueringsskjema til deltakerens personalmappe, og deltakerne fikk originalene til bruk ved fremtidige søknader om jobb og opptak til skolegang og studier.

8.2 Evaluering av prosjektet

8.2.1 Deltakernes evaluering av kurset

Gjengivelsen av evalueringene baserer seg på svarskjemaene fra de fem deltakerne som har gjennomført hele kursperioden.

I juni svarte deltakerne hver for seg på et evalueringsskjema om ”Hva synes du om opplæringen på kurset til nå?” De ble bedt om å fortelle hva de var fornøyd med og hva som kunne vært bedre i forhold til tre punkter:

- Arbeid og veiledning på avdelingen
- Undervisning i helse-norsk
- Undervisning og veiledning på høyskolen

Det framkom av svarskjemaene at deltakerne var godt fornøyd med opplæringen innen alle tre områdene av opplæringen, men de hadde forslag til forbedringer under de to første. På avdelingene ønsket en deltaker å arbeide mer

sammen med en kollega, mens en annen syntes hun hadde for liten tid til hver beboer. Under undervisning i helse-norsk, var det ønske om å lære mer om rapportering og bruk av tekniske hjelpemidler. Det var videre et ønske om lister med ord og uttrykk som er vanlig å bruke ved ulike gjøremål innen pleie- og omsorg. Alle kursdeltakerne ønsket mer undervisning ved høyskolen. De fortalte at utover det rent faglige, så likte de å være en del av et studentmiljø.

Ved kursavslutning i januar skulle deltakerne svare på de samme spørsmålene. I tillegg ble de bedt om å vurdere arbeidsmengden på kurset, sin egen motivasjon og innsats, samt samarbeid og sosialt miljø henholdsvis i deltakergruppen og på avdelingene. Videre ble de spurt om de likte å arbeide som pleieassistent, om de mestret sine oppgaver og om de trivdes med å pleie eldre mennesker. De ble oppfordret til å fortelle om sine framtidsplaner mht. arbeid og utdanning, og til å gi en vurdering av om kurset samlet sett hadde svart til deres forventninger.

Deltakerne uttrykte fortsatt stor tilfredshet med opplæringen de hadde fått både i teori og praksis. En deltaker kunne tenkt seg en noe grundigere veiledning i enkelte arbeidsoppgaver på avdelingen i høsthalvåret. En deltaker vektla at hun hadde lært mye norsk av undervisningen i helse-norsk, mens noe fagstoff hadde vært vanskelig tilgjengelig tidlig i kurset på grunn av svake norskferdigheter. En annen deltaker mente at et par eksterne forelesere snakket for fort og vanskelig.

Deltakerne mente at arbeidsmengden hadde vært passelig omfattende. Med unntak av en deltaker vurderte alle sin innsats som meget god, en til tross for at motivasjonen hadde vært noe opp og ned. Den siste deltakeren gav uttrykk for at motivasjon og innsats hadde vært noe varierende på grunn av problemer av privat karakter i løpet av året.

Samarbeidet og det sosiale miljøet i gruppen og på avdelingene beskrev deltakerne som bra, meget / veldig bra og perfekt/helt topp. Når det gjaldt gruppen, fremhevet en deltaker at det var positivt at deltakerne hadde lært av hverandre. En annen deltaker fortalte at mens samarbeid og sosialt miljø helt fra start hadde vært meget bra i gruppen, så hadde begge sider blitt gradvis forbedret på avdelingen etterhvert som hun lærte mer norsk og ble sikrere på utførelsen av sine arbeidsoppgaver.

Samtlige deltakere gav uttrykk for at de trivdes veldig godt som pleieassistenter og med å pleie eldre mennesker. Alle deltakerne mente de mestret sine arbeidsoppgaver på en god måte, en med et lite forbehold: ”nesten alle”. En deltaker som før ønsket å bli sykepleier, ville nå utdanne seg til omsorgsarbeider, ellers var gruppens planer uendret i forhold til ved kursstart (jf. kap. 2.3.3).

På spørsmålet om kurset hadde svart til forventningene, svarte alle deltakerne bekreftende. De fortalte at kurset hadde hjulpet og gitt dem mye, og en deltaker fortalte at kurset hadde gitt henne muligheten for å realisere en drøm hun hadde hatt lenge om å arbeide innen eldreomsorgen.

8.2.2 Prosjektgruppens evaluering

Skjemaet for evaluering av prosjektet, ble besvart av prosjektgruppens medlemmer og av virksomhetsleder ved undervisningssykehjemmet.

Spørsmålene var knyttet til tre områder:

- virksomheten medlemmene representerer
- prosjektgruppens arbeid
- samlet vurdering av prosjektet

For Lislebyveien skole og Aetat har prosjektet medført merarbeid henholdsvis i form av mer organisering/hyppigere behov for oppfølging og flere saker som måtte løses underveis. Virksomhets- og avdelingsleder ved undervisnings-sykehjemmet har brukt tid på planlegging og gjennomføring. Avdelingene fikk merarbeid i form av veiledning, spesielt den første tida, men fikk også avlastning ved at deltakerne gjorde noen av deres oppgaver. Flyktningekontoret opplevde at kurset og vektleggingen av sosial kontakt minsket behovet for oppfølging fra deres side i forhold til deltaker med flyktningebakgrunn.

Prosjektet har ikke medført noen endring av praksis eller rutiner ved Flyktningekontoret. Aetat svarte også avkreftende på spørsmålet om dette, men opplyste at driftstilskudd har vært en ordning de ikke har bruk så ofte tidligere. Ved Lislebyveien skole er anvendeligheten av yrkesrettet norskopplæring blitt tydeliggjort, noe som har medført en mer positiv innstilling til undervisning utenfor klasserommet. På sykehjemmet har prosjektet bidratt til opprettelse av en middagsgruppe for beboere som videreføres av en gruppe eldre pensjonister.

Spørsmålet om prosjektet har påvirket virksomhetens tjenestetilbudet eller kvaliteten på tjenestene for beboerne på sykehjemmet, besvares positivt av avdelingsleder: ”Beboerne har fått bedre oppfølging i forhold til sine behov, behov for sosial aktivitet, mer en til en kontakt, turer osv.”. Når det gjelder holdninger blant ansatte, forteller de at det var en del skepsis på enkelte avdelinger til å begynne med, men at dette forandret seg etter som prosjektet skred fram. Det hadde vært behov for møter for å avklare kompetansenivået til noen deltakere underveis i opplæringen. Holdningen blant lederne var positiv og dette påvirker ansattes aksept av kolleger med innvandrerbakgrunn. Når det gjelder beboerne ved sykehjemmet, forteller virksomhetsleder at de har gitt uttrykk for tilfredshet med deltakerne: ”Språk har ikke begrenset kontakt med

beboerne. Her tror jeg deltakernes holdning og evne til å formidle nærhet har hatt større betydning for positiv opplevelse enn språklige ferdigheter”.

Rektor ved Lislebyveien skole gir følgende beskrivelse av holdningene til prosjektet: ”Stor interesse blant overordnede. Underordnede har vært positivt avventende”. Ved Aetat var bare medlem i prosjektgruppen og saksbehandler for kurset involvert og engasjert. Det tilføyes at ”Prosjektet passer godt til Aetats prioriteringer; arbeidssøkere med innvandrerbakgrunn, helse- og omsorgssektor”. Fra Flyktningekontoret var det ”Kun positiv tilbakemelding”.

På spørsmål om hvordan prosjektgruppens samarbeid hadde fungert, svarte en bra og fire meget bra/godt/vellykket. To medlemmer mener prosjektleder hadde for stor arbeidsbelastning. Betydningen av at det har vært god kontakt og informasjon mellom medlemmene i prosjektgruppen fremheves som viktig og likeledes at gruppen har vært tverrfaglig og tverretatlig sammensatt.

Hvorvidt prosjektet samlet sett kan vurderes som helt, delvis eller lite vellykket, besvares av samtlige med helt vellykket. Det trekkes fram at de kortsiktige målene for prosjektet er nådd, og fra Aetat nevnes det også at det er god måloppnåelse i forhold til deres egne målsettinger. Psykiatrisk sykepleier og avdelingssykepleier som har hatt mest direkte kontakt med kursdeltakerne, framhever betydningen av at den enkelte deltaker har fått tett personlig oppfølging. Fra virksomhetsleder ved sykehjemmet trekkes fram de positive erfaringene både beboere og ansatte har hatt med å samarbeide med mennesker fra andre kulturer: ”Respekt og verdighet omkring eldre har vært framtrædende”.

Alle prosjektmedlemmene mener samarbeidsform i prosjektet og pedagogisk opplegg i kurset bør kunne overføres til opplæring av andre målgrupper og andre områder av arbeidslivet.

Kap. 9 Avslutning

9.1 Måloppnåelse

Den tverrfaglige prosjektgruppe med representanter fra ulike statlige og kommunale etater har utformet og gjennomført et ettårig kurs i tråd med UDI sine forventninger. **Alle kursdeltakerne rapporterte at opplæringen hadde svart til deres forventninger, og prosjektgruppens medlemmer vurderte prosjektet som helt vellykket.**

Basert på positive erfaringer med et tverretattlig samarbeid og med oppstarten av kurset, ble det allerede tidlig i prosjektperioden besluttet å igangsette et tilsvarende kommunalt opplæringstiltak i Fredrikstad.

Kurstilbudet ble gitt til kvinner som ønsker å arbeide innen helsesektoren. Yrkes- og språkopplæring ble kombinert i form av helse-norsk, og opplæringen tok utgangspunkt i deltakernes kompetanse. Det ble utarbeidet individuelle opplæringsplaner og undervisning samt veiledning ble i så stor grad som mulig differensiert i forhold til deltakernes forutsetninger og behov. Samtlige deltakere var tilfredse med undervisning, veiledning og praksis. Deltakerne trives med omsorgsarbeid og mener de mestrer sine arbeidsoppgaver. I sluttevalueringen bekreftes at samtlige kursdeltakere er godt skikket til å arbeide som pleieassistenter. Tre deltakere tok modultester på ulike nivå og alle besto. Tre deltakere avla Språkprøven, hvorav to besto.

Fem deltakere gjennomførte hele opplæringsperioden, mens tre deltakere var tilknyttet kurset i 3, 4 og 8 måneder. Syv av disse åtte deltakerne jobber i dag som pleieassistenter innen kommunal omsorgssektor. **Den kortsiktige målsettingen om å fremme deltakernes muligheter på arbeidsmarkedet og øke rekrutteringen av helsepersonell er dermed nådd.** Omfattende praksis

under opplæring og påfølgende ansettelse med lønnstilskudd innebærer at deltakerne vil kunne dokumentere fra 1 1/2 til 2 1/2 års yrkeserfaring i Norge.

Dokumentert yrkeserfaring er viktig ved jobbsøknader, og nødvendig for å få godkjent fagbrev av Yrkesopplæringsnemnda i fylket. Relevant arbeidserfaring kan også danne opptaksgrunnlag til høyskolestudier i form av realkompetanse, noe som er aktuelt for to deltakerne som vil bli sykepleiere. Deres college-utdanning er vurdert av Samordnet opptak ved Universitetet i Oslo til ikke å gi generell studiekompetanse, fordi den ikke tilsvarer norsk videregående skole.

Deltakerne støttet hverandre i møte med utfordringer på arbeidsplassen såvel som privat, og de vurderte samarbeid og sosialt miljø i gruppen som veldig bra. Deltakerne rapporterte også om gode mellommenneskelige forhold på avdelingene både i forhold til ansatte og beboere. Vi har i dette prosjektet ikke spurt de ansatte og beboerne selv om deres oppfatninger og holdninger.

Ledelsen ved undervisningssykehjemmet mener at noe skepsis blant ansatte i starten av prosjektet, gradvis ble avløst av velvilje, påvirket av deltakernes væremåte og positive holdninger hos deres ledere. Beboerne fikk bedre oppfølging i løpet av kursperioden, og det rapporteres at de satte pris på deltakerne. Tidligere undersøkelser avslører liten grad av integrering av minoritetsspråklige arbeidstakere innen omsorgssektoren, samt sykehjemsbeboere som møter innvandrere med en negativ, avvisende holdning til (Olsson, 2000:29-30). Dette prosjektet understøtter ikke noen av disse funnene.

9.2 Forbedringsmuligheter

Det er viktig at deltakergruppen er stabil, både med tanke på at alle skal få følge i progresjonen i opplæringen og av hensyn til det sosiale miljøet i gruppen. Det

burde derfor legges mer vekt på utvelgelse av og informasjon til interesserte deltakere. Det er viktig at kursdeltakelse skal lønne seg økonomisk for samtlige.

Opplæringsplan i norsk med samfunnskunnskap legger med sin nivå- og modulinndeling vekt på homogene deltakergrupper. Store variasjoner i norskkunnskaper gjorde det vanskeligere å tilpasse gruppeundervisning i helse-norsk og felles veiledning til den enkelte deltaker sine behov. Ordinær norskundervisning måtte gis i mindre grupper, og dermed ble det mindre undervisning for alle. Grupper bør være noe mer homogene enn i prosjektet.

Når deltakerne har mye praksis og undervisningstiden er begrenset, ville det være mer overkommelig om språkopplæringen bare kunne fokusere på yrkesrettet norsk og ikke også på ordinær norskundervisning med språkprøver. Det var dessuten et problem å få avlagt ønskede modultester, og det kan oppleves frustrerende når prøveresultater ikke samsvarer med praksisfeltets erfaringer.

Når språkferdigheter ved kursstart ikke muliggjør enkel daglig kommunikasjon, kan det være vanskelig for ansatte å gi og for deltakere å motta veiledning. Dette innebærer imidlertid ikke at språklig svake deltakere har lite nytte av integrert yrkes- og språkopplæring. Erfaringen i prosjektet er at nettopp deltakere med begrenset erfaring med skolebasert norskundervisning drar stor nytte av konkret og praksisbasert opplæring. For språklig svake deltakere bør imidlertid språk- og ferdighetstrening tilrettelegges bedre, spesielt den første tiden.

Kursdeltakernes praktiske opplæring var avhengig av veiledning fra de ansatte. Fordeling av oppgaver og ansvar burde vært bedre avklart ved undervisnings-sykehjemmet fra kursstart. De ansatte burde selv fått mer veiledning, blant annet fordi flere i begynnelsen uttrykte engstelse for å bli oppfattet som rasistiske dersom de påpekte mangler ved deltakeres ferdigheter, og de var usikre på

hvordan det kan sikres at gitt informasjon er forstått. Seminaret burde vært avholdt tidligere og vært mer rettet mot reelle utfordringer i arbeidshverdagen.

9.3 Overføringsverdi

Regjeringen anbefaler opplæringstiltak for innvandrere innen helsesektoren:

”Ved å kvalifisere innvandrere til arbeid i sektoren vil vi auke rekrutteringen og samstundes nytte den kulturelle kompetansen dei har” (SHD, 2002:4).

De positive erfaringene med og resultatene av kurset underbygger anbefalinger i Opplæringsplanen og i Fafo sin rapport om å bruke arbeidsplassen som læringsarena. Kursets undervisningsrammer var enkle og er overkommelige å overføre til nye opplæringstiltak. Det er imidlertid usikkert om måloppnåelsen vil være like god med en annen sammensetning av deltakergruppen med hensyn til personlige egenskaper, sosial og kulturell tilhørighet. Med andre beboere, ledere, veiledere og lærere kunne også opplæringen utviklet seg annerledes.

En forutsetning for å kunne gi et helhetlig opplæringstilbud er et velfungerende tverretattlig samarbeid med samordning av etatenes ulike virkemidler.

Arbeidssteders vilje til å tilby praksisplasser og veiledning er en betingelse for å kunne integrere teoretisk og yrkesrettet opplæring og likeledes at ulike statlige økonomiske støtteordningene tas i bruk.

Det er prosjektgruppens oppfatning at erfaringene fra prosjektet vil kunne anvendes

- i andre kommuner for samme målgruppe
- for samme målgruppe på andre typer arbeidsplasser
- ved opplæring av andre målgrupper med spesielle behov
- ved kvalitetssikring av ansattes ferdigheter

Litteratur

Askjem, Solveig (1996), *Helse- og sosialarbeideres yrkesroller*. Oslo: Tano Aschehoug

Drøpping, Jon Anders og Hanne Cecilie Kavli, Hanne (2002), *Kurs for arbeid? Norskopplæring og yrkesdeltakelse blant ikke-vestlige flyktninger og innvandrere*. Fafo-rapport 387. Oslo: Fafo

Magelssen, Ragnhild (2002), *Kultursensitivitet. Om å finne likhetene i forskjellene*. Oslo: Akribe Forlag

Olsson, Tor Bjarne, Pedersen, Cathrine og Irene Dahle (2000), *Med sjal på jobb*. Skarnes: Com.pendius AS

Rogstad, Jon (2001), *Sist blant likemenn. Synlige minoriteter på arbeidsmarkedet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Ryen, Else og Lasse Morten Johannesen (2001), *Helsenorsk. Språk og kommunikasjon for fremmedspråklig helsepersonell*. Tekstbok med CD og arbeidsbok. Sandefjord: Læremiddelforlaget AS

Voksenopplæringsinstituttet (2002), *Kropp og helse. Temahefte i kosthold og helse for voksne innvandrere*. Oslo: VOX

Rapporter

Studieforbundet Folkeuniversitet, Norsk språktest (2000), *Språkprøven i norsk for voksne innvandrere*. Oslo: Folkeuniversitetet

Studieforbundet Folkeuniversitetet (2003), *Test i norsk, høyere nivå*. Oslo: Folkeuniversitetet

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1998,1), *Norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Retningslinjer og informasjon*. Oslo: KUF

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1998,2), *Opplæringsplan i norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere*. Oslo: KUF

Kommunal- og regionaldepartementet (2002), *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (2002-2006)*. Oslo: KRD, Innvandringsavdelingen

Kommunal- og regionaldepartementet (2003), *Lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)*. Oslo: KRD, Rundskriv H-20/03

Nilsen, Sigurd Roger (2001), *Kurstilbud*. Fredrikstad: Bruker- og kompetansesenteret, Undervisningssykehjemsprosjektet

Senter mot etnisk diskriminering (2003), *Årsrapport for 2003*. Oslo: SMED

Sosial- og helsedirektoratet (2002) *Rekruttering for bedre kvalitet. Rekrutteringsplan for helse- og sosialpersonell 2003-2006*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet. Avdeling for sosial- og helsepersonell

